گفت‌وگوی «سلامت» با پروفسور عبدالجلیل کلانتر هرمزی، رئیس موسسه خیریه مرهم درباره اقدام بزرگ‌ترین تیم جراحی دنیا

شکستن رکورد جهانی بیشترین تعداد جراحی شکاف کام و لب

علی‌اکبر ابراهیمی

بدون شک برای یک خانم باردار به دنیا آوردن نوزادی سالم بعد از تحمل سختی‌های دوران بارداری رویای بزرگی است، اما کافی است کوچک‌ترین نقص عضوی برای نوزاد پیش بیاید تا رویای مادر به کابوس تبدیل شود. حال اگر این نقص در ظاهر و صورت کودک باشد، غم مادر دوچندان می‌شود.

بیش از یک دهه است یک تیم خیر پزشکی کمر همت را بسته تا هیچ مادری کابوس نقص عضو دلبند خود را نداشته باشد. موسسه خیریه درمانی مرهم؛ تیمی که فکر اولیه شکل‌گیری آن به بیش از یک دهه پیش برمی‌گردد، زمانی که با یک گروه ۵ نفره کار را آغاز کرد و حال بعد از سال‌ها فعالیت در تازه‌ترین شاهکار خود رکورد جهانی بزرگ‌ترین تیم جراحی و بیشترین تعداد جراحی شکاف کام و لب در دنیا را شکسته و به نام خود ثبت کرده است.

برای آشنایی بیشتر با این گروه و تازه‌ترین شاهکار آنها سراغ پروفسور عبدالجلیل کلانترهرمزی، رئیس موسسه خیریه درمانی مرهم رفته‌ایم تا از گروه و اقدامات انجام‌شده آن بیشتر برایمان بگوید.

سلامت: موسسه خیریه درمانی مرهم از چه سالی و با چه تعداد داوطلب شروع به فعالیت کرد؟

از ابتدای سال ۸۶ گروه جراحان پلاستیک مناطق محروم شکل گرفت ولی بعدا به دلیل نیازسنجی‌ای که انجام شد به این نتیجه رسیدیم برای ادامه فعالیت نیازمند وجود یک مجموعه ثبت‌شده و قانونمند و معتبر هستیم. ازاین‌رو مرکز پزشکی خیریه مرهم را تشکیل دادیم. فعالیت این گروه از سال ۸۶ و با ۵ نفر شروع شد. اعضای این گروه عبارت بودند از ۳ جراح پلاستیک و یک پرستار جراحی و یک عکاس. برنامه عملیاتی گروه از سال ۸۷ آغاز شد و اولین سفر خود را به استان خوزستان داشت. در این سفر ۵۶۰ بیمار ویزیت شدند و حدود ۵۰ بیمار تحت عمل جراحی قرار گرفتند. این روند در سفرهای دوم و سوم هم تکرار شد و گروه ۳ سفر متوالی به این استان داشت که با دعوت رسمی مسوولان استان خوزستان انجام گرفت. سفرهای بعد به استان‌های مازندران، آذربایجان غربی، کردستان، بوشهر، بندرعباس، کرمانشاه، آذربایجان شرقی، سیستان و بلوچستان بود. خراسان جنوبی آخرین سفر بود و قبل از آن ۲۱ سفر داشتیم و بیرجند سفر ۲۲ گروه بود. در طول مدت فعالیت گروه تعداد داوطلبان گروه مرهم از ۵ نفر در سال ۸۶ به ۶۰ نفر در سال ۹۷ افزایش پیدا کرد. از این تعداد ۴۰ نفر جراح پلاستیک و بقیه همکاران از تخصص‌های بیهوشی کودکان، ارتوپدی، پرستاری اتاق عمل، طب توانبخشی، گفتاردرمانی، روان‌شناسی و مددکار اجتماعی هستند.

در طول ۲۱ سفری که گروه داشته بالای ۱۵ هزار ویزیت رایگان در زمینه ناهنجاری‌های شکاف سروصورت و شکاف لب و کام انجام شده و ۱۵۰۰ بیمار در طول این سفرها به‌صورت رایگان تحت عمل جراحی قرار گرفته‌اند. همچنین حدود ۳ هزار مورد دیگر به تهران و شهرهای اطراف مناطق محرومی که ما در آنها انجام فعالیت می‌کنیم، معرفی شدند تا تحت عمل جراحی قرار بگیرند.

سلامت: لطفا درباره سفر بیرجند بیشتر برایمان توضیح دهید.

سفر بیست و دوم گروه مرهم به درخواست رئیس دانشگاه علوم پزشکی بیرجند به استان خراسان جنوبی و شهر بیرجند بود. این درخواست حدود ۱ سال پیش از سوی دکتر قائمی مطرح شد و رئیس دانشگاه علوم پزشکی بیرجند اعلام کردند در این استان نیازمندانی وجود دارند که لازم است تحت عمل جراحی قرار بگیرند.

در این سفر بزرگ‌ترین تیم پزشکی جراحی کشور به این استان اعزام شد که ۳۵ نفر در آن حضور داشتند. از این تعداد ۱۱ نفر جراح پلاستیک، ۲ نفر متخصص بیهوشی، یک نفر ارتوپد، ۲ نفر متخصص طب فیزیکی، یک نفر گفتاردرمانگر، یک نفر پزشک عمومی، یک نفر روان‌شناس، ۴ نفر پرستار جراحی، ۲ نفر تکنیسین بیهوشی، یک نفر مددکار اجتماعی، یک نفر عکاس پزشکی و یک نفر خبرنگار بودند که مجموع این افراد ۳۵ نفر بود. این تیم صبح روز ۱۲ تیرماه وارد بیرجند شد.

خوشبختانه دانشگاه علوم پزشکی بیرجند همه امکانات اعم از اسکان بیماران و همراهان آنها، اتاق عمل‌های مجهز و کامل و کارکنان مورد نیاز را در اختیار گروه قرار داده بود و از ابتدای صبح تا پایان روز با گروه همراه بودند و طی مراحلی ازجمله بیمارپایی، استقراربیماران و همراهان آنها و انجام امور مورد نیاز برای ویزیت و جراحی مانند پذیرش و تشکیل پرونده پزشکی، اتاق عمل و ترخیص همکاری لازم را انجام می‌دادند. در این سفر ما توانستیم رکورد دنیا را در زمینه اعمال جراحی شکاف لب و کام بشکنیم و در یک روز ۵۰ نفر را تحت جراحی قرار دهیم. این یک رویداد بسیار مهم بود که همکاران من انجام دادند و حتی برای گروه ما هم یک رکورد محسوب می‌شد. برای مثال ما در سفرهای قبلی خود در استان‌هایی مانند سیستان و بلوچستان در طول ۴ روز حضور در این استان ۱۲۰ عمل جراحی انجام دادیم که با تقسیم این تعداد به روزهای حضور در این استان به‌طور میانگین در روز ۳۰ مورد عمل انجام شد، درحالی‌که در این سفر در یک روز ۵۰ مورد عمل جراحی داشتیم که برای ما نیز رکوردزنی محسوب می‌شود.

البته ما قبلا در سفر به استان کرمانشاه رکورد جهانی را شکسته بودیم و توانستیم در طول ۴ روز ۱۵۶ مورد عمل جراحی انجام دهیم. خوشبختانه در بیمارستان رازی شهر بیرجند ۷ اتاق عمل در اختیار گروه قرار گرفته بود و ما توانستیم ۵ مورد عمل جراحی را در یک روز داشته باشیم که در این زمینه رکورد محسوب می‌شود. درمجموع در طول ۳/۵ روز که اعمال جراحی ادامه داشت، توانستیم ۱۳۶ مورد جراحی شکاف لب و کام را انجام دهیم.

خوشحالی دیگر ما در این سفر این بود که توانستیم در این سفر به نیاز همه متقاضیان عمل جراحی از ۱ سال تا ۵۰ سال پاسخ دهیم و هیچ بیماری نبود که نیاز به عمل جراحی داشته باشد و مورد عمل جراحی قرار نگیرد.

که این نیز خود یک رکورد محسوب می‌شود زیرا در سفرهای قبلی گروه به استان‌های دیگر تعداد زیادی از بیماران به دلایل مختلف اعم از کمبود اتاق عمل، کمبود امکانات زیرساختی، اتمام مدت سفر گروه و مواردی از این قبیل تحت عمل جراحی قرار نمی‌گرفتند ولی در پایان روز چهارم سفر بیرجند هیچ نیازمندی برای عمل وجود نداشت.

سلامت: لطفا درباره بیمارانی که در این سفر مورد جراحی قرار گرفتند، توضیح دهید.

این بیماران از فقیرترین مردم استان خراسان جنوبی بودند و حتی اکثر قریب به‌اتفاق آنها در طول عمر حتی یک مراجعه به پزشک نداشته و توسط جراح لب و کام ویزیت نشده‌اند. ضمنا به دلیل نبود اطلاع کافی از امکان درمان این مشکل و مراکز عرضه درمان برای آنها و مواردی ازاین نوع به هیچ مکانی مراجعه نکرده بودند اما خوشبختانه در این سفر دانشگاه علوم پزشکی، کمیته امداد، سازمان بهزیستی و سایر نهادهای امدادرسان، سرویس‌های حمل بیماری و اسکان همراهان را ارائه دادند و حتی در مواردی بیماران را از منزل به بیمارستان رساندند تا تحت درمان قرار بگیرند. ازاین‌رو رکورد دیگری که در این سفر شکسته شد این بود که بدون وجود حتی یک بیمار نیازمند به درمان این استان را ترک کردیم که برای گروه مرهم یک افتخار است.

سلامت: بیمارپایی توسط این گروه چگونه انجام می‌شود؟

روند کار از ابتدای تاسیس به‌این‌ترتیب بود که گروه به درخواست دانشگاه‌های علوم پزشکی استان‌ها به مناطق نیازمند اعزام می‌شد و دانشگاه‌ها پیش‌بینی شده می‌آوردند ولی خوشبختانه از سال گذشته و برای اولین بار سیستم الکترونیکی ثبت‌نام موسسه مرهم در استان کهگیلویه و بویراحمد راه‌اندازی شد و بین ۸۰۰ تا ۹۰۰ نفر در این سامانه ثبت‌نام کردند. روند هم به این نحو بود که بیماران توسط بهورزان و در خانه‌های بهداشت تنها با گرفتن یک عکس و ارسال مشخصات فرد مورد نظر به ما اقداماتی را از طریق گروه دریافت می‌کرد. این روند ادامه پیدا کرد و در سفر بیرجند که دومین تجربه الکترونیکی ما بود ۱۲۸۰ نفر ثبت‌نام کرده بودند. ازاین‌رو همه بیماران می‌توانند با مراجعه به این سامانه اطلاعات خود را در آن ثبت کنند تا در زمان مناسب خدمات لازم به آنها ارائه شود.

ضمنا الزامی نیست که در سفرهای گروه به استان مشخص بیماران بومی همان استان ویزیت شوند. برای مثال در سفر گروه به استان کرمانشاه ما از ۱۳ استان کشور پذیرش بیمار داشتیم و در سفر باسوج از ۴ استان و در بیرجند از ۶ استان کشور پذیرش بیمار داشتیم و این روند را طی کردیم.

سلامت: آیا فقط بیماران کم‌بضاعت و ناتوان از نظر مالی تحت حمایت گروه مرهم هستند یا همه افراد نیازمند می‌توانند از خدمات این گروه استفاده کنند؟

اولین شرط پذیرش بیمار توسط گروه خیریه درمانی مرهم عدم توانایی مالی است. این یعنی فرد توان مراجعه به مراکز درمانی را ندارد و احساس نیاز می‌کند. اولویت دیگر ما نیاز داشتن به خدمات پزشکی و درمان است. سامانه ما فقیر و غنی نمی‌شناسد و هر کسی دست نیاز به‌سوی موسسه ما دراز کند، ما بر اساس اولویت‌ها به فرد نیازمند ارائه خدمت می‌کنیم.

سلامت: آیا اعمال جراحی فقط مربوط به شکاف کام و لب است یا عمل‌های دیگر نیز انجام می‌شود؟

نه، این اعمال علاوه بر شکاف کام و لب همه ناهنجاری‌های مادرزادی ناحیه سروصورت را دربرمی‌گیرد.

سلامت: نیازهای بعد از اعمال جراحی مانند ویزیت‌های دوره‌ای و خدمات بعد از عمل هم توسط گروه پیگیری می‌شود؟

بله، معمولا در هر استان یک رابط در این زمینه شناسایی می‌شود. این فرد ممکن است جراح پلاستیک، جراح عمومی، جراح اطفال یا متخصص گوش و حلق و بینی باشد و حتما باید تمایلی به همکاری با گروه داشته باشد.

سلامت: اعضای داوطلب گروه از چه طریق جذب شده‌اند؟

ابتدا مرکز با ۵ نفر تشکیل شد. هسته اولیه گروه من بودم و دکتر رضا شاه‌وردیانی، فوق تخصص جراحی پلاستیک، دکتر علیرضا بابایی فوق‌تخصص جراحی پلاستیک، جواد ندافی، پرستار اتاق عمل، علیرضا جیت‌سازان، عکاس پزشکی و روابط عمومی. امروز به‌غیراز آقای ندافی که به دلیل کسالت گروه را همراهی نمی‌کنند و آقای دکتر بابایی که از گروه خارج شدند، بقیه دوستان در ۲۲ سفر همراه گروه بودند. آرام آرام افراد دیگری تقاضای عضویت در گروه را کردند و ما هم همراهی آنها را پذیرفتیم و همه‌ساله به تعداد اعضای گروه اضافه می‌شود. جالب است بدانید در حال حاضر ۱۰۰ درخواست جدید برای عضویت در گروه داده شده و علاوه بر این تعداد هم افراد زیادی با تخصص‌های مختلف پزشکی و غیرپزشکی برای فعالیت با گروه اعلام آمادگی کرده‌اند که ما با توجه به محل و نیازهای موجود از آنها در سفرهای مختلف استفاده می‌کنیم.

سلامت: علت اصلی تولد نوزاد با شکاف کام و لب چیست؟

لب‌شکری یا شکاف کام و لب یک نقص مادرزادی قابل درمان است. این نقص زمانی رخ می‌دهد که هنگام رشد جنین، بافت‌های فک فوقانی و بینی آن‌گونه که باید رشد نمی‌کنند و این حالت باعث ایجاد شکافی در لب بالایی و گاهی کام می‌شود. می‌توان گفت این مشکل یک ناهنجاری بدو تولد است که می‌تواند ژنتیکی باشد و به علت یک جهش در ژن به وجود بیاید و از پدر و مادر و نسل‌های گذشته به نوزاد به ارث برسد. همچنین دلایل عفونی نیز می‌توانند عامل ایجاد آن باشند. برای مثال به دلیل اینکه مادر در ۳ ماهه اول بارداری با بیماران ویروسی مانند سرخک، سرخجه و اوریون در تماس بوده، خطر بروز مشکل در نوزاد بالا رفته باشد. همچنین استعمال دخانیات و مشروبات الکلی، داروهای مخدر و خواب‌آور و تغذیه نیز می‌تواند از عوامل تاثیرگذار در بروز این اختلال باشد.

البته به‌غیراز عامل وراثتی که نمی‌توان از بروز آنها جلوگیری کرد می‌توان سایر عوامل را تا حدود زیادی تحت کنترل داشت. کنار این موضوع پرهیز از ازدواج‌های فامیلی نیز می‌تواند بار ابتلا بر اثر عوامل ژنتیکی را کاهش دهد.

سلامت: میانگین تولد نوزادان با اختلال شکاف کام و لب در کشور چقدر است؟

در کشورهای فقیر دنیا در هر ۶۰۰ تولد یک بیمار با اختلال شکاف کام و لب به دنیا می‌آید. این عدد در کشورهای توسعه‌یافته ۱ در ۱۰۰۰ مورد است. این رقم در کشور ما بین این عددهاست و بین ۱ در ۸۰۰ تا ۸۵۰ مورد تولد اتفاق می‌افتد بنابراین این اختلال در همه کشورهای دنیا وجود دارد و تنها میزان شیوع متفاوت و در نقاط مختلف جهان متغیر است. در استان‌های مختلف کشور ما نیز این اختلال به نسبت مساوی وجود دارد و تنها در برخی استان‌ها مانند سیستان و بلوچستان به دلیل مشکلات تغذیه‌ای و ازدواج‌های فامیلی و مسائل ژنتیکی شیوع آن بیشتر است. البته این تنها یک فرضیه است و برای رسیدن به نتیجه درست باید تیم‌های ارزیابی وارد کار شوند و بعد از اثبات موضوع نتایج در اختیار دست‌اندرکاران برای برنامه‌ریزی قرار بگیرد.

سلامت: علت تولد نوزادان با اختلال شکاف کام و لب چیست؟

بروز این مشکل به دلایل مختلفی ازجمله مشکلات تغذیه‌ای مادر، استرس و شوک‌های روانی و مصرف الکل و سیگار در دوران بارداری شایع است. البته دلیل بالا بودن آمار در کشورهای فقیر رعایت نکردن توصیه‌های دوران بارداری به‌ویژه در ۳ ماهه نخست است. ضمنا باید این موضوع را هم در نظر داشت که اگر بهترین شرایط هم برای خانم‌های باردار ایجاد شود باز هم در هر ۱۰۰۰ مورد تولد ۱ مورد اختلال خواهیم داشت بنابراین درمان این افراد باید در سریع‌ترین زمان ممکن انجام بگیرد. متاسفانه مشکل ما این است که در بسیاری از روستاهای کشور بیمارانی با سنین بالای ۵۰ سال وجود ندارد، درحالی‌که شکاف لب باید قبل از ۵ ماهگی و شکاف کام قبل از ۲ سالگی تحت عمل جراحی قرار بگیرد. گروه مرهم به این منظور تشکیل شده که افراد محروم و فراموش‌شده را شناسایی کند و تحت درمان قرار دهد بنابراین هدف و رسالت ما یافتن این قبیل افراد است و معمولا در همه نقاط کشور چنین افرادی وجود دارند و ما در همه سفرهای خود حدود ۱۰۰ مورد را پیدا می‌کنیم.

سلامت: اگر خاطره‌ای در طول یک دهه فعالیت در این عرصه دارید، بفرمایید.

خوشبختانه موارد متعددی از شادی‌هایی که بعد از اعمال جراحی و درمان بیماران به وجود آمده در ذهن ما نقش بسته است. موردی به خاطر دارم که دختری با ۳۵ سال بعد از اینکه عمل جراحی را انجام داد از خانه بیرون آمد، درصورتی که در طول این سال‌ها همیشه ماسک به‌صورت داشت و تنها در زمان غذا خوردن آن را از صورت خود برمی‌داشت و زمانی که عمل کرد، بدون ماسک از بیمارستان بیرون رفت یا آن پیرمرد روستایی که ۶۳ سال داشت و زمانی که به او گفتیم چرا تابه‌حال برای درمان اقدام نکرده، در جواب گفت که نه پول داشتم و نه کسی بود که مرا به دکتر ببرد.

سلامت: به نظر شما انگیزه اصلی گروه‌های درمانی که به نقاط محروم سفر می‌کنند، چیست؟

واقعیت ماجرا این است که اعضای تیم‌های درمانی و جهادی که به نقاط محروم کشور سفر می‌کنند در وهله اول عاشق هستند زیرا هیچ کس پولی از جایی نمی‌گیرد و هیچ سمت و ارتقایی در کار نیست. ما صحنه‌هایی را می‌بینیم که درمان انسان‌های زیادی با یک سفر ساده چندروزه میسر می‌شود و این خود انگیزه ما را برای ادامه راه بیشتر می‌کند.